

Nederlands
Jeugdinstituut

Effecten van preventie in het jeugdveld

Literatuuronderzoek

Maart 2021 | Thijs Tuenter, Bram van den Berg en Inge Bastiaanssen

Inhoud

Inleiding	3
1. Wat verstaan we onder preventie?.....	4
2. Wat weten we over de effectiviteit van preventie?	5
Preventie van specifieke problemen van kinderen en jongeren	5
Preventieve activiteiten en voorzieningen in de wijk.....	10
Kosteneffectiviteit van preventie	12
3. Wat weten we nog niet over preventie?	15
Effectiviteit van de meeste interventies onbekend	15
Onderbouwing deels gebaseerd op buitenlandse literatuur	16
Conclusie	16
Geraadpleegde literatuur	18

Inleiding

Het Nederlands Jeugdinstituut beschrijft versterking van preventie als een van de vier ingrediënten voor een betere werking van het jeugdstelsel, naast versterking van de basis (een goed pedagogisch klimaat in gezin, buurt, kinderopvang, school), verbetering van de eerste lijn en intensieve hulp met duurzame effecten. In deze literatuurstudie richten we ons op de onderbouwing van de kracht van preventie. Wat weten we over de (kosten)effectiviteit van preventie en waarin hebben we nog meer inzicht nodig?

Door deze literatuurstudie hebben we een eerste overzicht gekregen van wat er bekend is over de effectiviteit van preventieve activiteiten. Daarmee willen we gemeenten en professionals in het jeugdveld een beeld geven van de mogelijkheden van preventieve jeugdinterventies binnen de Nederlandse context. De bevindingen uit deze studie liggen ten grondslag aan de notitie [*Potentie van preventie*](#) van het Nederlands Jeugdinstituut, die in maart 2021 is verschenen. In deze notitie is tevens aandacht voor de rol van preventie binnen het jeugdveld.

Voor dit onderzoek hebben we gebruik gemaakt van literatuurstudies naar het effect van preventie op thema's uit het jeugdveld. Dat waren met name systematische reviews en meta-analyses. Naast literatuurstudies hebben we ook businesscases bekeken waarvan de (kosten)effectiviteit goed is onderzocht. Vervolgens hebben we de effectiviteit van de preventieve interventies in de databank Effectieve Jeugdinterventies onder de loep genomen.

In hoofdstuk 1 gaan we in op wat we verstaan onder preventie en waarin preventie zich onderscheidt van versterking van de basis. In hoofdstuk 2 beschrijven we wat er uit de literatuur bekend is over de effectiviteit van preventie. We bespreken bevindingen uit verschillende onderzoeken die de effectiviteit van preventie in beeld hebben gebracht, waaronder de kosteneffectiviteit. In hoofdstuk 3 behandelen we wat we nog niet weten over de effectiviteit van preventie in het jeugdveld. We eindigen met een conclusie.

1. Wat verstaan we onder preventie?

Preventie richt zich op het voorkomen van het ontstaan van problemen, het in goede banen leiden van beginnende problematiek en het voorkomen dat problemen weer terugkeren. In het laatste geval wordt een preventieve interventie ingezet om te voorkomen dat een jongere weer terugvalt in zijn of haar problematiek en weer aanspraak moet maken op een jeugdhulptraject.

Preventie kent drie niveaus:

- **Universele preventie:** richt zich op alle jeugdigen en hun opvoeders, bijvoorbeeld een lesprogramma voor het aanleren van sociale, emotionele en morele kerncompetenties.
- **Selectieve preventie:** richt zich op groepen jeugdigen en opvoeders met een verhoogd risico op problemen, bijvoorbeeld een online groepscursus voor jongeren met een ouder die psychische of verslavingsproblemen heeft.
- **Geïndiceerde preventie:** richt zich op individuele jeugdigen en opvoeders met een verhoogd risico op problemen en jeugdigen en opvoeders met een beginnend probleem, bijvoorbeeld een cognitief-gedragstherapeutische interventie voor kinderen en jongeren met een negatief zelfbeeld.

Preventie omvat een breed palet aan interventies en programma's dat scholen, jeugdgezondheidszorg, kinderopvang, jongerenwerk, lokale teams en zorgaanbieders kunnen inzetten. Het succes van een preventieve interventie wordt voor een groot deel bepaald door de pedagogische kwaliteit van de omgeving waarin een kind opgroeit. Zo heeft een kind dat met angstklachten een cognitieve gedragsinterventie volgt baat bij de steun van zijn ouders, het meedoen op de voetbalclub en een veilig klimaat in de klas.

Preventie loont het meest als er sprake is van een sterke basis. Sociale binding, erkenning, waardering voor positief gedrag, steun van belangrijke volwassenen en basisvoorzieningen in de omgeving van kinderen en jongeren zijn factoren die bijdragen aan een sterke basis die de kans op gezond, veilig en kansrijk opgroeien en opvoeden zo groot mogelijk maakt¹. Kinderen en jongeren zijn daarvoor tijdens het opgroeien afhankelijk van ouders en medeopvoeders zoals familie, vrienden, buurtgenoten, vrijwilligers, kinder- en jongerenwerkers, leerkrachten en pedagogisch medewerkers. Een sterke basis zorgt ervoor dat ouders steun ervaren bij het opvoeden van hun kinderen en met eenvoudige opvoedvragen makkelijker terecht kunnen bij medeopvoeders.^{2 3 4}

---

¹ Ince, van Yperen & Valkestijn, 2018

² Hermanns, 2009

³ Ince & Kalthoff, 2020

⁴ De Winter, 2015

2. Wat weten we over de effectiviteit van preventie?

Vaak wordt gevraagd wat het effect is van preventie. Wat levert het op, ook in financiële zin? Het is lastig om te bewijzen dat preventie in algemene zin effect heeft, omdat de effecten moeilijk volledig zijn toe te schrijven aan de preventiemaatregel en effecten pas na langere tijd zichtbaar worden. De effecten van afzonderlijke preventieve interventies die in onderzoeken worden gevonden, zijn over het algemeen klein. Daarbij heeft de inzet van afzonderlijke interventies gericht op universele preventie doorgaans een beperkter effect dan de inzet van interventies gericht op geïndiceerde preventie. Dat komt doordat bij geïndiceerde preventie de risicogroep per definitie bereikt wordt.^{5 6}

Niettemin laat onderzoek zien dat effectieve preventie voorkomt dat alledaagse opgroei- en opvoedproblemen escaleren waardoor professionele hulp nodig is.⁷ Versterking van preventie kan uiteindelijk leiden tot een kostenbesparing omdat daardoor minder kinderen en opvoeders intensievere jeugdzorg nodig hebben.^{8 9 10} Verschillende onderzoeken bevestigen dat investeren in preventie wel degelijk effectief kan zijn. Hoewel de effectgroottes klein zijn, is er vaak sprake van een langdurig en domein overstijgend effect, dat zich niet laat uitdrukken in effectgroottes. Bij preventie wordt namelijk ingezet op het beïnvloeden van risico- en beschermende factoren die op meerdere thema's van invloed zijn. Daarnaast hebben met name universele interventies een groot bereik en kunnen ook kinderen en jongeren die nog niet tot een risicogroep behoren er baat bij hebben.^{11 12}

De bewijskracht van preventie komt naar voren uit diverse nationale en internationale studies die we hieronder als eerste zullen behandelen. Daarbij beschrijven we ook voorbeelden van interventies die in de Nederlandse context zijn onderzocht. Naast interventies komen andere effectieve preventieve activiteiten en voorzieningen in de wijk aan bod. Tot slot beschrijven we wat bekend is over de kosteneffectiviteit van preventie.

Preventie van specifieke problemen van kinderen en jongeren

Preventie kan een belangrijke rol spelen in het voorkomen en verminderen van verschillende problemen onder kinderen en jongeren. Dat laten diverse overzichtsstudies zien die de effecten van preventieve interventies op een specifiek probleem hebben onderzocht onder kinderen en jongeren.

---

⁵ Sutton, 2007

⁶ Kösters, Koot & van der Wal, 2018

⁷ Van Yperen, van der Maat & Prakken, 2019

⁸ Kann-Weedage et al, 2019

⁹ Dam, 2012

¹⁰ Raat, 2013

¹¹ Sandler et al, 2014

¹² Kösters, Koot & van der Wal, 2018

Stemmingsproblemen en angsten

Psychische problemen veroorzaken de grootste kosten in de zorg. Dit komt door het chronische karakter van de problematiek.¹³ Het voorkomen van psychische problemen op jonge leeftijd zou daarom op korte en op lange termijn besparingen kunnen opleveren in de zorg.¹⁴ Naast de zorgkosten kan de schade van de problematiek groot zijn op andere levensdomeinen zoals onderwijs, gezinssituatie en werk.¹⁵

Op het gebied van stemmingsproblemen en angsten onder kinderen en jongeren worden op veel scholen diverse preventieve interventies en programma's ingericht. Hoewel de effectgroottes van deze preventieve programma's klein zijn, blijven de effecten voor lange tijd behouden. Uit onderzoek blijkt dat selectieve preventie meer effect heeft in het verminderen van stemmingsproblemen dan universele preventie. Voor angstgevoelens zijn de effectgroottes van universele en selectieve interventies ongeveer gelijk.^{16 17}

Effectieve interventies stemmingsproblemen en angsten

In Nederland zijn er op het gebied van angsten zeventien preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er negen onderzocht zijn op effectiviteit.^{18 19} Een voorbeeld van een effectieve interventie is *Op Koers*, een vorm van geïndiceerde preventie voor jongeren met een chronische ziekte die beoogt hun veerkracht te vergroten door hen betere coping vaardigheden aan te leren. Deelname aan *Op Koers* heeft een positief effect op het psychosociaal functioneren en het toepassen van ziekte-gerelateerde coping vaardigheden.²⁰

Ernstige gedragsproblemen

Door in te spelen op omgevings- en kindfactoren die het gedrag van een kind of jongere beïnvloeden, kan preventie en vroege interventie over het algemeen effectief zijn in het verminderen van gedragsproblemen onder kinderen en jongeren. Bijvoorbeeld door ouders te ondersteunen in de opvoeding of door het creëren van een positief schoolklimaat. De grote diversiteit aan gedragsproblemen en factoren die hierbij een rol spelen, maakt dat de effectiviteit van interventies sterk verschilt.^{21 22}

¹³ Kostenvanziekte.nl: Zelfs als we corrigeren voor de twee meest voorkomende diagnoses die weinig te maken hebben met de jeugdzorg, vormen psychische problemen de op één na hoogste kostenpost.

¹⁴ McDaid, 2011

¹⁵ Nederlands Jeugdinstituut, 2020

¹⁶ Werner-Seidler et al, 2017

¹⁷ Van Rooijen, 2018

¹⁸ De preventieve interventies die in Nederland zijn onderzocht op effectiviteit en erkend door de [databank Effectieve Jeugdinterventies](#), staan weergegeven in de [Preventiematrix](#) van het Nederlands Jeugdinstituut.

¹⁹ Bastiaansen, Hamberg & Ince, 2020

²⁰ Scholte, 2016

²¹ Menting, Albrecht & Orobio De Castro, 2015

²² Foolen et al, 2013

Ook op het gebied van crimineel gedrag worden op basis van de literatuur preventieve activiteiten aangeraden, met name gericht op risicojongeren. Onderzoeken vinden kleine tot middelgrote effecten van selectieve en geïndiceerde preventie gericht op het tegengaan van ernstig crimineel gedrag onder risicojongeren. Vooral het opstellen van gedragscontracten en het trainen van opvoedvaardigheden van ouders blijken effectief. Tegelijkertijd kunnen groepsinterventies of te intensieve interventies juist voor een tegenovergesteld effect zorgen.²³

Effectieve interventies ernstige gedragsproblemen

In Nederland zijn er op gebied van ernstige gedragsproblemen twintig preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er tien onderzocht zijn op effectiviteit.

Een voorbeeld van een effectieve interventie is *Pittige Jaren*, een groepstraining voor ouders van kinderen met een oppositioneel-opstandige of antisociale gedragsstoornis, of met het risico die te ontwikkelen. Deze interventie kan in de specialistische jeugdzorg worden gebruikt, maar ook met een preventief doel worden ingezet. Verschillende onderzoeken vinden een effect voor deze interventie op het verbeteren van opvoedvaardigheden van ouders en het verminderen van negatief opvoedingsgedrag van kinderen.²⁴

Kindermishandeling

Met name bij hoog-risico gezinnen en gezinnen waarin er vroege signalen van kindermishandeling zijn, kunnen preventieve interventies erg effectief zijn. Zo kunnen gerichte oudertrainingsprogramma's en huisbezoekprogramma's bijdragen aan de opvoedvaardigheden van ouders en hun gevoel van competentie. Daarmee wordt voorkomen dat conflicten omslaan in geweld richting het kind.²⁴

Interventies gericht op het ondersteunen van ouders in het opvoeden van hun kind blijken over het algemeen effectief in het voorkomen van problemen binnen het gezin. Dit geldt zowel voor de algemene groep ouders, als voor ouders met al lichte problemen. Interventies gericht op zelfregulatie, het vermogen van ouders om beter te reflecteren op hun eigen gedrag en mogelijkheden, laten over het algemeen een groter effect zien dan andere interventies. Doordat erkende preventieve opvoedinterventies nog beperkt worden ingezet, is de maatschappelijke impact van deze interventies nog minimaal in Nederland.²⁵

²³ De Vries, Assink & van der Put, 2020

²⁴ Van Rooijen, Berg & Bartelink, 2018

²⁵ Jonkman et al, 2020

Effectieve interventies kindermishandeling

In Nederland zijn er op gebied van ernstige gedragsproblemen zeven preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er drie onderzocht zijn op effectiviteit.

Een voorbeeld van een effectieve interventie is *VoorZorg*. Bij deze interventie bezoeken verpleegkundigen kwetsbare jonge aanstaande moeders tijdens hun zwangerschap en eerste levensjaren thuis. Het hoofddoel is het terugdringen van (het risico op) kindermishandeling bij kinderen van een specifieke doelgroep jonge aanstaande moeders met een hoog risico, om daarmee de ontwikkelings- en gezondheidskansen van hun kinderen te vergroten. De mate van kindermishandeling was lager onder de deelnemers in vergelijking met de controlegroep.²⁶

Pesten

Preventieve interventies kunnen pestgedrag voorkomen, al blijken de effecten van deze interventies klein te zijn.²⁶ Er zijn veel schoolprogramma's die zich richten op het voorkomen van pestgedrag. Uit een analyse van het Nederlands Jeugdinstituut blijkt dat die programma's vooral werken als zij gebruik maken van een schoolbrede aanpak.²⁷ Zo blijkt een positief schoolklimaat, schoolpleinsupervisie en training van leerkrachten bij te dragen aan het verminderen van pestgedrag op school. Daarnaast werken de interventies als ze gericht zijn op meerdere systemen in de leefwereld van kinderen, zoals de thuis- en schoolomgeving en leeftijdsgenoten.

Effectieve interventies pesten

In Nederland zijn er op het gebied van pesten vijf preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er drie onderzocht zijn op effectiviteit.

Een voorbeeld van een effectieve interventie is *KiVa*, een preventief schoolbreed antipestprogramma dat de kracht van de groep gebruikt om pestproblemen op te lossen. Leerlingen van de bovenbouw van de basisschool verwerven kennis en vaardigheden om samen op te treden tegen pesters en om elkaar te helpen. Daardoor vermindert het pesten en verbeteren het welbevinden, de motivatie en de schoolprestaties van alle leerlingen. Uit de analyses komt naar voren dat *KiVa* niet alleen op de korte, maar ook op de langere termijn werkt.²⁷

Schooluitval

Uit de literatuur komt naar voren dat de meest effectieve oplossing voor het tegengaan van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten ligt in een langdurige en gezamenlijk preventieve aanpak die gericht is op meerdere factoren en leefmilieus van leerlingen. Hierbij is het belangrijk om onderscheid te maken in verschillende soorten verzuim, waarbij vaak verschillende type interventies het meest effectief zijn.²⁸

²⁶ Orobio de Castro et al, 2018

²⁷ Van Rooijen-Mutsaers et al, 2013

²⁸ De Baat, Messin & Prins, 2013

Effectieve interventies schooluitval

In Nederland zijn er op gebied van schooluitval vier preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er twee onderzocht zijn op effectiviteit. Een voorbeeld van een effectieve interventie is *M@ZL op het mbo*, een interventie om mbo-studenten met een hoog ziekteverzuim te begeleiden en voortijdig schoolverlaten te voorkomen. Effectstudies vinden eerste aanwijzingen dat deze interventie het ziekteverzuim in de doelgroep helpt verminderen.²⁹

Middelenmisbruik

Preventie kan een belangrijke rol spelen in de aanpak van middelenmisbruik onder jongeren. Vroegtijdige interventies binnen de school²⁹ of het gezin³⁰ kunnen effectief zijn in het verminderen van toekomstig middelengebruik onder jongeren. Een preventieve interventie werkt het best wanneer een onderscheid gemaakt wordt tussen vroege, midden en late adolescentie, en wanneer de preventie daarop aansluit. Ook hoeft preventie niet altijd over middelengebruik te gaan. Zo is de ontwikkeling van sociaal-emotionele vaardigheden een basiselement van effectieve alcoholpreventie in het onderwijs. Preventie gericht op middelenmisbruik is gebaat bij:³¹

- een gecombineerde aanpak, gericht op verschillende middelen;
- een integrale aanpak, waarbij afzonderlijke interventies worden gecombineerd en een systeemgerichte methode wordt gehanteerd;
- een seriële aanpak, waarbij interventies doorlopen van de basisschool tot en met de middelbare school.

Effectieve interventies middelenmisbruik

In Nederland zijn er op gebied van middelenmisbruik zeven preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er twee onderzocht zijn op effectiviteit.

Een voorbeeld van een effectieve interventie is *Moti-4*. Deze interventie richt zich op jongeren van 14 tot 24 jaar die beginnend problematisch bezig zijn met middelengebruik, gokken of gamen of die al verslaafd zijn. In vier individuele gesprekken van één uur met een medewerker van de verslavingspreventie wordt geprobeerd het problematische gedrag terug te dringen. De jongere krijgt meer inzicht in het eigen gebruik en de gevolgen daarvan. Volgens goede aanwijzingen is *Moti-4* een effectieve interventie in het voorkomen van verslavingen onder jongeren.³²

²⁹ Onrust et al, 2016

³⁰ Van Ryzin et al, 2016

³¹ Zoon, 2012

Overgewicht

Ook op het gebied van overgewicht en obesitas onder kinderen worden kleine effecten gevonden van preventie. Preventieve interventies blijken over het algemeen vooral effectief in het voorkomen van overgewicht bij kinderen die nog niet in deze categorie vallen en minder bij kinderen die al overgewicht hebben. Ook bij het voorkomen van overgewicht is een integrale benadering nodig. Zo is het bij interventies belangrijk om aandacht te besteden aan sociale steun van ouders en leeftijdsgenoten, sociale vaardigheden, omgaan met pesten en zelfvertrouwen.^{32 33}

Effectieve interventies overgewicht

In Nederland zijn er op gebied van overgewicht zeventien preventieve interventies opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies, waarvan er zeven onderzocht zijn op effectiviteit. Een voorbeeld van een effectieve interventie is *RealFit*. Het hoofddoel daarvan is het bereiken van een gewichtsstabilisatie of -afname bij jongeren tussen 13 en 18 jaar met een te hoge Body Mass Index. RealFit duurt dertien weken en bestaat uit dertien beweglessen, drie voedingslessen, vier individuele consulten met een diëtiste, tien psychologie/vaardigheidslessen en drie ouderavonden. Uit onderzoek blijkt dat de interventie leidt tot een afname van de BMI en buikomtrek en dat de lichamelijke fitheid toeneemt. Daarnaast wordt de lichaams- en zelfwaardering van de deelnemers verbeterd.

Preventieve activiteiten en voorzieningen in de wijk

Naast interventies die gericht zijn op specifieke problemen bestaat er in de wijk een breed scala aan voorzieningen gericht op ondersteuning van kinderen, jongeren en ouders. In de activiteiten van veel van deze voorzieningen speelt preventie een belangrijke rol en hebben professionals vooral een preventieve taak. In de literatuur vinden we een aantal voorbeelden waaruit het belang van deze preventieve taak duidelijk naar voren komt.

Voorschoolse opvang en educatie

Voor de effectiviteit van preventieprogramma's gericht op het voorkomen van problemen in de schoolontwikkeling van kinderen, bestaat veel bewijs.³⁴ Internationaal onderzoek laat onder andere zien dat vroege toegang tot voorschoolse opvang en educatie kan bijdragen aan het vergroten van kansen voor kinderen, evenals een latere selectie of meer mogelijkheden voor doorstroming in het vervolgonderwijs. Ook is er bewijs dat vroege interventies, zoals voorschoolse opvang en educatie, zichzelf op de langere termijn (meer dan) terugverdienen. Dit rendement wordt vooral bepaald door de positieve effecten op kinderen in kansarme omstandigheden.

Ook in Nederland zijn er aanwijzingen dat investeren in voorschoolse programma's economisch rendabel is. Daarnaast kunnen kinderopvang en (integrale) kindcentra 0-12 een belangrijke rol spelen in de vroegsignalering, het bieden van laagdrempelige ondersteuning én het versterken van beschermende factoren voor kinderen.³⁵

³² Peirson et al, 2015

³³ Van den Hof, de Veld & Zoon, 2018

³⁴ Bastiaansen, Hamberg & Ince, 2020

³⁵ Slot & Leseman, 2019

Sociaal werk

Onderzoek toont aan dat preventieve activiteiten door sociaal werkers een positief effect hebben op het welzijn van de doelgroep. Sociaal werkers hebben te maken met verschillende doelgroepen, waaronder kwetsbare jongeren en ouders, bijvoorbeeld jongeren met een lichte verstandelijke beperking of ouders met een lage sociaaleconomische positie.

Preventieve sociale ondersteuning zorgt onder andere voor verbeteringen op gebied van zelfredzaamheid, eigenwaarde en zelfvertrouwen. Zo blijkt het jongerenwerk er aan te kunnen bijdragen dat jongeren in kwetsbare situaties meer participeren, meer eigen verantwoordelijkheid laten zien en meer gebruik maken van hun eigen mogelijkheden.³⁶

Op lange termijn dragen effectieve preventieve activiteiten bij aan het voorkomen van voortijdig schoolverlaten en uithuisplaatsingen. Ook zijn er effectieve activiteiten binnen het sociaal werk die zich richten op het verbeteren van de gezondheid of de economische positie. Effectieve interventies binnen het sociaal werk brengen daarmee de zorgvraag van de doelgroep omlaag.³⁷

Jeugdgezondheidszorg

Een goed voorbeeld van effectieve activiteiten gericht op preventie levert de jeugdgezondheidszorg. Vrijwel elk kind in Nederland wordt regelmatig gezien door de jeugdgezondheidszorg via het consultatiebureau en de school. Ouders en verzorgers leren hoe ze de gezondheid van hun kinderen en jongeren kunnen bevorderen. De jeugdvaccinaties hebben gezorgd voor het uitroeien van verschillende ingrijpende kinderziektes en de gevolgen daarvan.³⁸ Uit kosteneffectiviteitsonderzoek blijkt dat alle inwoners van Nederland dankzij de jeugdgezondheidszorg één gezond jaar extra leven³⁹.

Mentorprogramma's

Uit binnen- en buitenlands onderzoek blijkt dat de inzet mentor- en maatjesprogramma's als vorm van preventie een positieve bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van jongeren, in het bijzonder aan hun sociale en emotionele ontwikkeling. Mentorprojecten zijn vooral gericht op individuele ondersteuning bij school, stage of werk. Daarmee dragen mentoren bij aan positieve schoolprestaties en het functioneren op het werk. Maatjesprojecten bieden vooral sociaal-emotionele ondersteuning. Deze vorm van preventie kan effectief zijn voor jongeren die wel en jongeren die niet tot een risicogroep behoren.⁴⁰

---

³⁶ Sonneveld, Metz & Manders, 2019

³⁷ Dekker et al, 2020

³⁸ Bleichrodt, Schut & Varkevisser, 2014

³⁹ Dam, 2012

⁴⁰ Ditters et al, 2020

Kosteneffectiviteit van preventie

Studies naar de kosteneffectiviteit en economische evaluaties laten zien hoe de effectiviteit van een interventie of maatregel zich verhoudt tot de kosten. De vraag of preventie kosteneffectief is, blijkt moeilijk te beantwoorden. Dit heeft verschillende oorzaken:

Ideologische en ethische overwegingen

Onder de paraplu van preventie vallen verschillende interventies of maatregelen die in verschillende mate effectief zijn en die verschillende prijzen hebben.

Kosteneffectiviteit gaat niet alleen over de vraag hoeveel een interventie financieel oplevert, maar ook over de effecten op het welbevinden en de kwaliteit van leven. Achter de vraag wat een verbetering van het welbevinden van een jongere mag kosten, gaat een ideologische afweging schuil. Daarom is het voor deze studies belangrijk om een goed onderbouwde vergelijkingssituatie te hebben. De ethische overweging die hier aan ten grondslag ligt is: “hoeveel geld mag een verbetering in het leven van een jongere kosten?”. Vaak wordt deze vraag beantwoord door de kosten te vergelijken met andere gebruikelijke interventies.

Verschillende perspectieven

Bij het beoordelen van de effectiviteit kan een onderscheid gemaakt worden tussen de effecten voor de jongeren, voor de gemeente en voor andere partijen. Deze verschillende perspectieven bepalen voor een groot deel de uitkomsten. Voor een gemeente kan preventie niet kosteneffectief zijn, terwijl preventie voor de samenleving wel positieve gevolgen kan hebben. Vanuit het perspectief van een gemeente zijn de baten in de vorm van het voorkomen van zwaardere en duurdere zorg belangrijk. Voor de samenleving is het ook belangrijk dat in de beoordeling ook het welzijn en de gemiste productieve werkuren worden meegenomen. Het perspectief bepaalt welke kosten en effecten meetellen in een analyse. Daarom heeft het ook een grote impact op de uitkomst.

Nationale context

Hoewel er internationaal veel kennis over kosteneffectiviteit beschikbaar is, kan die niet automatisch toegepast worden op de Nederlandse situatie. Diverse internationale onderzoeken vonden een positief effect op de kosteneffectiviteit van het op vroege leeftijd behandelen van jongeren op verschillende terreinen^{41 42 43}. Maar de kosteneffectiviteit van preventieve activiteiten hangt samen met de sociale, culturele en economische context van een land. Interventies die effectief zijn in één land, zijn dat niet automatisch in een ander land. Daarom zijn conclusies uit een internationale context niet altijd toepasbaar in een nationale context.

---

⁴¹ Zechmeister, Kilian & McDaid, 2008

⁴² Hamilton et al, 2017

⁴³ Knapp et al, 2016

Preventieregel

Kunnen we dan helemaal niets zeggen over de kosteneffectiviteit van deze preventie maatregelen? Dat is zeker niet het geval, maar we moeten de uitkomsten wel interpreteren met een slag om de arm. Preventie kan leiden tot een kostenbesparing omdat er door de inzet van preventie minder vaak specialistische hulp nodig is. Zoals eerder beschreven hebben de meeste preventieve activiteiten weliswaar een klein effect, maar zijn die activiteiten vaak goedkoop en hebben ze wel een groot bereik. Een preventieregel die het Nederlands Jeugdinstuut hanteert is daarom:

Klein effect x groot bereik x lage kosten x samenhangende aanpak = voldoende maatschappelijk profijt.

Maatschappelijke kosten en baten

Diverse methoden om de kosteneffectiviteit te onderzoeken kunnen helpen bij het in kaart brengen van de kosten en maatschappelijke resultaten. Deze methoden, zoals maatschappelijke kosten- en baten analyses en business cases, zijn contextafhankelijk. Daardoor kunnen de resultaten niet eenvoudig gegeneraliseerd worden. Toch geven ze, mits goed uitgevoerd, aanwijzingen voor de kosteneffectiviteit van preventie.

Versillende Nederlandse onderzoeken laten zien dat preventie op maatschappelijk niveau ook kosteneffectief kan zijn, zowel bij het versterken van de basis^{44 45} als bij het inzetten van specifieke interventies.^{46 47} Een methodisch sterke business case en maatschappelijke kostenbaten-analyse in Rotterdam laat zien dat het versterken van pedagogische basisvoorzieningen en vormen van universele preventie duidelijk bijdragen aan het verminderen van het beroep op jeugdzorg en daarmee gepaard gaande kosten⁴⁸. Daarin zijn interventies meegenomen die bijvoorbeeld met steun van de gemeente via het onderwijs en in de buurt met een groot bereik en tegen relatief lage kosten zijn uit te voeren. Veel besparingen bleken in deze studie te liggen op andere beleidsterreinen dan de jeugdzorg, zoals school- en arbeidsverzuim en de inzet van justitie en gezondheidszorg. De inzet van effectieve preventie in Rotterdam kon zorgen voor een kostenbesparing voor de gemeente.

Een grote meta-analyse van business cases en maatschappelijke kosten-baten analyses met als onderwerp sociaal werk laat een groot maatschappelijk rendement zien⁴⁹. Ook bij verschillende vormen van sociaal werk bij jongeren wordt er een maatschappelijk rendement gevonden van preventie. Een andere maatschappelijke business case over jongerenwerk laat zien dat de toegankelijke, minder intensieve, vorm van begeleiding en hulp bij 1 op de 3 jongeren de inzet van zwaardere zorg kan voorkomen⁵⁰. Dit leidt tot een besparing bij de gemeente.

⁴⁴ Slot & Leseman, 2019

⁴⁵ Raat, 2013

⁴⁶ Spit, 2019

⁴⁷ Sinzer, 2017

⁴⁸ Kann-Weedage, 2019

⁴⁹ Dekker et al, 2020

⁵⁰ Luggenhorst, Schimmel & Haouli, 2017

Een meta-analyse met meerdere maatschappelijke kostenbaten-analyses van sociale wijkteams laat zien dat het preventief werken van deze teams bijdraagt aan een kostenbesparing⁵¹, hoewel dit resultaat niet in alle studies werd gevonden. De onderzoekers concluderen dat wijkteams die vroegtijdig gezinnen in kwetsbare situaties konden bereiken, over het geheel genomen meer kosten besparen. Daarnaast zorgden sociale wijkteams die goed konden inschatten of er hulp nodig was en welke hulp nodig was, ook voor grotere besparingen dan wijkteams die daar minder in getraind waren.

Kortom, in veel gevallen loont het voor gemeenten in financieel opzicht om te investeren in preventie in het jeugdveld, maar ondervinden kinderen, jongeren en ouders zelf de grootste effecten. Ook op andere maatschappelijke vlakken heeft preventie een positieve invloed zoals op het onderwijs en de economie. Echter, de besparingen zullen niet altijd bij gemeenten merkbaar zijn. In de studies waarin dat wel het geval blijkt, zien we dat vroeg en slim ingrijpen om escalaties te voorkomen veel kosten bespaart. De combinatie van lage kosten en groot bereik dragen bij aan de kosteneffectiviteit van preventie, ook al zijn de effecten soms klein.

---

⁵¹ Larsen, Lubbe & de Boer, 2014

3. Wat weten we nog niet over preventie?

Zoals we in het vorige hoofdstuk hebben beschreven, weten we dat preventieve interventies en andere activiteiten gericht op het voorkomen van problemen in potentie oplossingen bieden voor het verminderen van de zorgvraag van kinderen en jongeren. Tegelijkertijd weten we nog weinig van de (kosten)effectiviteit van preventie. Dit zien we terug in het aantal jeugdinterventies dat is erkend en opgenomen in de [databank Effectieve Jeugdinterventies](#) (DEI).

Effectiviteit van de meeste interventies onbekend

Geschat wordt dat er in Nederland meer dan 2500 verschillende vormen van voorlichting, ondersteuning of hulp aan kinderen, jongeren en gezinnen bestaan. Een klein deel daarvan, rond de 230 interventies (ongeveer tien procent) is door een onafhankelijke commissie erkend en opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies.⁵² Van die 230 interventies zijn er ongeveer zeventig daadwerkelijk onderzocht op effectiviteit. Dat betekent dat van de meeste jeugdinterventies in Nederland de effectiviteit niet bekend is. Hiertoe behoort zowel aanbod dat kan werken als aanbod dat niet werkt of zelfs schadelijk is.

Als we vervolgens specifiek kijken naar preventieve interventies in Nederland, dan zien we dat ook hiervan slechts een beperkt deel bewezen effectief is. In de [preventiematrix](#) van het Nederlands Jeugdinstituut is in kaart gebracht welke bewezen effectieve interventies gericht zijn op preventie, verdeeld over tien veelvoorkomende vragen en problemen bij opgroeien en opvoeden⁵³. Als we het beschikbare aanbod van erkende interventies gericht op preventie bekijken, zien we mogelijke lacunes in het aantal universeel preventieve interventies (voor alle kinderen, jongeren en ouders) en selectief preventieve interventies (voor risicogroepen, vaak uitgevoerd op school of in de wijk) dat bewezen effectief is.

Dat de meeste interventies nog niet gedegen onderzocht zijn op effectiviteit heeft verschillende oorzaken. Zo is voor sommige interventies of hulpvormen de effectiviteit niet goed te onderzoeken volgens het stramien van de databank, omdat ze te generiek of juist te complex zijn. Daarnaast worden interventies niet onderzocht omdat de ontwikkelaars daar geen belang bij hebben of ondanks goede voornemens geen tijd of capaciteit hebben om te investeren in het onderzoekstraject. Ook kan een interventie nog te nieuw zijn om te kunnen bepalen of zij werkt. Maar het grootste deel van het grijze gebied bestaat vermoedelijk uit hulp en ondersteuning aan kinderen, jongeren en gezinnen waarin professionals gebruik maken van losse elementen uit interventies. Vaak doen ze dat omdat de complete interventies niet beschikbaar zijn. Dat roept de vraag op waarom er weinig gebruik wordt gemaakt van interventies die wel bewezen effectief zijn. Hoewel de meeste interventies landelijk implementeerbaar zijn, is het spreidingsgebied nog beperkt. Een van de belangrijkste oorzaken is het idee dat erkende interventies rigide en duur zijn. Die aanname zorgt ervoor dat professionals, jeugdhulporganisaties en gemeenten deze interventies beperkt benutten.

---

⁵² Bastiaansen, 2020

⁵³ Bastiaansen, Hamberg & Ince, 2020

Onderbouwing deels gebaseerd op buitenlandse literatuur

Het feit dat in Nederland veel preventieve jeugdinterventies niet zijn onderzocht op effectiviteit, maakt dat een groot deel van de literatuurstudies op dit thema voornamelijk gebaseerd is op internationale literatuur. Het aantal meta-analyses en systematische reviews over de effectiviteit van preventie in het Nederlandse jeugdveld is beperkt. De onderzoeken die hier wel iets over zeggen, betreffen voornamelijk enkelvoudige effectmetingen. Met name op het gebied van kosteneffectiviteit is er slechts een beperkt aantal studies dat zich richt op Nederland.

Conclusie

De belangrijkste vraag in deze literatuurstudie is wat we weten over de (kosten)effectiviteit van preventie binnen het Nederlandse jeugd beleid. Met andere woorden: wat levert investering in preventie op voor onze jeugd?

Op basis van verschillende internationale onderzoeken kunnen we concluderen dat preventieve interventies en programma's effectief kunnen zijn in het verminderen van opvoed- en opgroei problemen bij kinderen en jongeren.

Hoewel de kosteneffectiviteit moeilijker te bewijzen is in een Nederlandse context, zijn er wel aanwijzingen dat het investeren in preventie kan lonen. Dat geldt niet alleen vanuit het perspectief van de jeugdzorg, maar juist voor de samenleving als geheel. Vooral preventie gericht op vroeg ingrijpen laat in de internationale context een positief effect zien op kosteneffectiviteit.

Op de verschillende domeinen tonen de meeste onderzoeken kleine effecten aan van preventieve interventies. Maar doordat deze interventies vaak weinig intensief en goedkoop zijn en een groot en langdurig bereik hebben, kan het juist interessant zijn om hierin te investeren. Tevens hebben preventieve interventies regelmatig een domein overstijgend effect en leveren ze daarmee ook kostenbesparingen over meerdere domeinen.

Over de effectiviteit van preventieve jeugdinterventies en -programma's binnen de Nederlandse context is minder bekend. Naar dit thema zijn nog weinig wetenschappelijke overzichtsstudies gedaan, zeker op het gebied van kosteneffectiviteit. De Nederlandse reviews en meta-analyses die er zijn, berusten vaak voor een groot deel op onderzoeken uit de VS of het Verenigd Koninkrijk. De basisvoorzieningen voor jeugd en de inrichting van het jeugdveld in die landen zijn echter moeilijk te vergelijken met die in Nederland⁵⁴. Daarnaast blijkt uit de interventiematrix van het Nederlands Jeugdinstituut dat het aantal bewezen effectieve jeugdinterventies gericht op preventie in Nederland beperkt is.

De onderzoeken waarin wel naar de (kosten)effectiviteit van preventieve jeugdinterventies is gekeken, tonen aan dat investeren in preventie (kosten)effectief kan zijn. Wel laten deze onderzoeken, net als veel buitenlandse studies, vaak geringe effectgroottes zien. Een belangrijke reden daarvoor is dat veel van deze interventies uit losse projecten bestaan die zich richten op een klein onderdeel van de leefwereld van de doelgroep. Uit literatuur is bekend dat een doelgerichte, integrale, gecoördineerde en langdurige aanpak de impact van preventie vergroot. Een preventieve

---

⁵⁴ Zechmeister, Kilian & McDaid, 2008

aanpak werkt het beste wanneer gebruik wordt gemaakt van een combinatie van interventies die zich richten op meerdere risico- en beschermende factoren en wanneer er sprake is van een sterke samenwerking tussen partijen in verschillende domeinen. Daarnaast vraagt een preventieve aanpak om de inzet van bewezen effectieve interventies en het gebruik van data- en sturingsinformatie om de ontwikkeling van de doelgroep te monitoren.⁵⁵

Omdat er aanwijzingen zijn dat preventie in de Nederlandse context effectief is, concluderen we dat preventie potentie heeft, onder andere als oplossing tegen het groeiende jeugdzorggebruik en de toenemende kosten in Nederland. Echter, er is behoefte aan verder onderzoek naar de (kosten)effectiviteit van preventieve jeugdinterventies en activiteiten in Nederland. Want daardoor leren we steeds beter hoe we problemen kunnen voorkomen zodat kinderen en jongeren veilig, gezond en kansrijk kunnen opgroeien.

---

⁵⁵ Van Yperen, van der Maat & Prakken, 2019

Geraadpleegde literatuur

Adriana, G. (2015). *Databank Effectieve Jeugdinterventies: beschrijving 'Moti-4'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bastiaansen, I. (2020). *Effectief werken in het veranderende jeugdveld: Naar een gezamenlijke visie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bastiaansen, I., Hamberg, H. & Ince, D. (2020). *Interventies rond opvoeden en opgroeien: meer lacunes dan overvloed*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Bleichrodt, H., Schut, F. T., & Varkevisser, M. (2014). *Economie van de gezondheidszorg*. Reed Business Education.

Crijnen, A., van den Heijkant, S., Struijf, E. & Timmermans, M. (2015). *Databank Effectieve Jeugdinterventies: beschrijving 'VoorZorg'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Dam, P. (2012). *Kosteneffectiviteit van de jeugdgezondheidszorg*. Zoetermeer: Verdonck, Klooster & Associates.

De Baat, M., Messin, C. & Prins, D. (2013). *Wat werkt bij schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

De Vries, S. L. A., Assink, M., & Van der Put, C. E. (2020). Wat werkt in het voorkomen van ernstig en persistent delinquent gedrag bij risicojongeren? In J. Hendriks, G. J. Stams, & J. Asscher (Eds.), *Handboek Forensische Orthopedagogiek*. Rotterdam, Nederland: Lemniscaat.

Dekker, F., Franx, A., de Vleeschouwer, E. & Zandvliet, K. (2020). *Meta-analyse businesscases sociaal werk: Eindrapport*. Rotterdam: SEOR.

Ditters, Y., Wiegman, M., Schrier, B. & Bastiaanssen, I. (2020). *Mentoren en maatjes voor jongeren: Sterke kanten en uitdagingen bij informele steun*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Dost, M. (2020). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'M@ZL MBO'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Foolen, N., Ince, D., De Baat, M. & Daamen, W. (2013). *Wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Hamilton, M. P., Hetrick, S. E., Mihalopoulos, C., Baker, D., Browne, V., Chanen, A. M., ... & McGorry, P. D. (2017). Identifying attributes of care that may improve cost-effectiveness in the youth mental health service system. *Medical Journal of Australia*, 207(S10), S27-S37.

Hermanns, J. (2009). *Het opvoeden verleerd*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

Hof, V. van den, de Veld, D. & Zoon, M. (2018). *Wat werkt bij kinderen en jongeren met overgewicht en obesitas?* Een review gericht op opvoeding en psychosociale factoren in interventies. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Ince, D., Kalthoff, D. (2020) *Opgroeien en opvoeden. Normale uitdagingen voor kinderen, jongeren en hun ouders.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Ince, D., Van Yperen, T. & Valkestijn, M. (2018). *Top 10 beschermende factoren.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Jonkman, H.J., Crone, M.R., Hosman, C.M.H. & Raat, H. (2020). *Overzicht, samenvatting en conclusies: Werkzame elementen in preventieve opvoedinterventies.* Utrecht: Verwey- Jonker Instituut.

Kann-Weedage, D. et al. (2019). *Effectieve preventie Rotterdam. Business case en maatschappelijke kosten-batenanalyse* (Update). Rotterdam / Utrecht: Ecorys / Nederlands Jeugdinstituut.

Knapp, M., Ardino, V., Brimblecombe, N., Evans-Lacko, S., Lemmi, V., King, D., ... & Wilson, J. (2016). *Youth mental health: new economic evidence.* London: London School of Economics and Political Science

Kösters, M., Koot, H., & Van Der Wal, M. (2018). Benut de kansen voor preventie in de jeugdzorg beter. *Kind & Adolescent Praktijk*, 17(4), 26-32.

Larsen, V., Lubbe, M., & de Boer, L. (2014). *Meta analyse MKBA's sociale (wijk)teams: Integrale aanpakken vergeleken in termen van kosten en baten.* Amsterdam: LPBL.

Luggenhorst, V., Schimmel, M., & Haouli, M. (2017). *De maatschappelijke Business Case jongerenwerk voor gemeenten.* Alphen aan den Rijn: Participe Advies.

Matthys, W. (2019). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Incredible Years'.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

McDaid, D. (2011). *Making the long-term economic case for investing in mental health to contribute to sustainability.* Brussel: European Union.

Menting, A. T. A., Albrecht, G., & Orobio De Castro, B. (2015). *Effectieve elementen van interventies tegen externaliserende gedragsproblemen bij jeugd: Rapportage in het kader van ZonMw Effectief werken in de jeugdsector.* Utrecht: Universiteit Utrecht.

Nederlands Jeugdinstituut. (2020). *Kernbegrippen van kosteneffectiviteit.* Geraadpleegd van: <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Publicaties/Kernbegrippen-van-kosteneffectiviteit>

- Onrust, S. A., Otten, R., Lammers, J., & Smit, F. (2016). School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: What works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. *Clinical Psychology Review*, 44, 45-59
- Orobio de Castro, B., Mulder, S., Van der Ploeg, R., Onrust, S., Van den Berg, Y., Stoltz, S., ... & Scholte, R. (2018). *Wat werkt tegen pesten?: Effectiviteit van kansrijke programma's tegen pesten in de Nederlandse onderwijspraktijk*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Peirson, L., Fitzpatrick-Lewis, D., Morrison, K., Ciliska, D., Kenny, M., Ali, M. U., & Raina, P. (2015). Prevention of overweight and obesity in children and youth: a systematic review and meta-analysis. *CMAJ open*, 3(1), E23.
- Raat, H. (2013). *Investeren in opvoeden en opgroeien loont!*. Den Haag: VNG.
- Rooijen, K. van (2018). *Preventie en behandeling van depressie Wat werkt?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Rooijen, K., van, Berg, T. & Bartelink, C. (2018). *Wat werkt bij de aanpak van kindermishandeling?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Rooijen-Mutsaers, K. van, Udo, N., Wienke, D., & Daamen, W. (2013). *Wat werkt tegen pesten?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Ryzin, M. J. van, Roseth, C. J., Fosco, G. M., Lee, Y. K., & Chen, I. C. (2016). A component-centered meta-analysis of family-based prevention programs for adolescent substance use. *Clinical Psychology Review*, 45, 72-80.
- Sandler, I., Wolchik, S. A., Cruden, G., Mahrer, N. E., Ahn, S., Brincks, A., & Brown, C. H. (2014). Overview of meta-analyses of the prevention of mental health, substance use, and conduct problems. *Annual review of clinical psychology*, 10, 243-273.
- Scholte, L. (2016). *Databank Effectieve Jeugdinterventies: beschrijving 'Op Koers'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Sinzer. (2017). *Maatschappelijke business case 'Vroeginterventie en vindplaatsgericht werken op school en opvang'*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.
- Slot, P. & Leseman, P. (2019). *Investeren in kinderen van 0-12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Sonneveld, J., Metz, J., & Manders, W. (2019). *De preventieve kracht van het jongerenwerk. bijdrage aan de transformatiedoelen van de Jeugdwet*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot.

Spit, W. e.a. (2019). *Effectieve preventie Rotterdam. Business case en Maatschappelijke kosten-batenanalyse*. Rotterdam/ Utrecht: Ecorys/NJi.

Sutton, J. M. (2007). Prevention of depression in youth: A qualitative review and future suggestions. *Clinical psychology review*, 27(5), 552-571.

Veenstra, R. & Huitsing, G. (2015). *Databank Effectieve Jeugdinterventies: beschrijving 'KiVa'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Werner-Seidler, A., Perry, Y., Calear, A. L., Newby, J. M., & Christensen, H. (2017). School-based depression and anxiety prevention programs for young people: A systematic review and meta-analysis. *Clinical psychology review*, 51, 30-47.

Winter, M. de (2015). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Yperen, T. van, van der Maat, A. & Prakken, J. (2019). *Het groeiend jeugdzorggebruik: Duiding en aanpak*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Zechmeister, I., Kilian, R., & McDaid, D. (2008). Is it worth investing in mental health promotion and prevention of mental illness? A systematic review of the evidence from economic evaluations. *BMC public health*, 8(1), 1-11.

Zoon, M. (2012). *Wat werkt bij middelengebruik?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Het Nederlands Jeugdinstituut is nationaal kenniscentrum dat actuele kennis over opgroeien verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

© 2021 Nederlands Jeugdinstituut

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Meer informatie www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Preventief-jeugdbeleid

Daar vindt u ook de contactgegevens van medewerkers waarbij u met uw vragen terecht kunt.

Auteurs: Nederlands Jeugdinstituut, Thijs Tuenter, Bram van den Berg en Inge Bastiaanssen

Redactie: Jolanda Keesom